

За принципом незалежності судових експертів і європейською практикою, з метою запобігання конфлікту інтересів було б доречно обмежити керування приватною судовою експертизою з боку Мін'юсту України або зовсім скасувати. Для цього перенести ці функцію, а саме: підготовку, атестацію, підвищення кваліфікації, контроль, методичну підтримку та дисциплінарний вплив на приватних експертів — до громадських організацій експертів певної професії, що передбачено проектом закону [4]. В Україні є близько десяти громадських організацій судових експертів, але рівень їх саморегулювання і субординації з регулятором (Мін'юстом України) досі не визначено, що свідчить про невиконання стосовно судової експертизи указу Президента України «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» [5] щодо «створення системи самоврядування судових експертів». За Мін'юстом України можна залишити ведення державного Реєстру атестованих судових експертів із унесенням до нього даних приватних експертів громадських організацій, розроблення за участю цих організацій нормативів судово-експертної діяльності, налаштування роботи науково-консультативних та методичних рад різних напрямів та Координаційної Ради з проблем судової експертизи, у яких передбачити паритетне представництво зазначених експертних організацій, міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи, і, зрозуміло, регулювання діяльності підзвітних йому установ судової експертизи.

Перелік джерел посилання

1. Концепція судово-правової реформи в Україні : затв. постановою Верховної Ради України 28.04.1992 р. № 2296-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2296-12> (дата звернення: 01.09.2023).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4038-12> (дата звернення: 01.09.2023).
3. Реєстр атестованих судових експертів : Офіційний портал Мін'юсту України. URL: <https://rase.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 01.09.2023).
4. Проект закону про судово-експертну діяльність від 05.11.2021 № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 01.09.2023).
5. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837/22019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389> (дата звернення: 01.09.2023).

Можливості судової експертизи у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку із виробництвом та обігом харчових продуктів, що не відповідають вимогам нормативних документів

Іван Яценко,

д-р вет. наук, проф., акад. ГО «Національна Академія наук вищої освіти України», Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>,
e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Нінель Козакова,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6617-3228>, e-mail: dgany30@gmail.com

Проаналізовано можливості судової експертизи у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку із виробництвом та обігом харчових продуктів, що не відповідають вимогам нормативних документів. Запропоновано перелік питань, які можуть бути поставлені на вирішення СЕХП, а також загальний алгоритм її проведення.

Ключові слова: харчові продукти; судово експертиза; дослідження; фальсифікація; якість; безпечність; теорія; методологія; праксеологія; судочинство.

Forensic Examination Opportunities in Criminal Investigations Related to the Production and Circulation of Unsafe and Harmful Food Products

Ivan Yatsenko, Ninel Kozakova

This paper examines the possibilities of forensic examination in criminal investigations related to the production and circulation of food products that do not meet regulatory requirements. A list of questions that can be addressed through the forensic food safety examination is proposed, along with a general algorithm for its conduct.

Keywords: food products; forensic examination; investigation; falsification; quality; safety; theory; methodology; praxeology; legal proceeding.

Харчові продукти (далі — ХП) є частим об'єктом різних правопорушень: наприклад, здешевлення їх виробниками шляхом додавання малоцінної сировини й непередбачених Національними стандартами, технічними умовами та рецептурою інгредієнтів. У такий спосіб не лише знижується якість ХП, а й завдається моральна та фізіологічна шкода споживачеві, ХП стають небезпечними та можуть нести загрозу для здоров'я та життя людей [1].

Повне, всебічне та об'єктивне з'ясування обставин справи (провадження), а також правильна кваліфікація правопорушень, пов'язаних із виробництвом та обігом ХП, стає можливим під час використання такого науково-обґрунтованого засобу доказування в судочинстві, як судово експертиза харчових продуктів (далі — СЕХП). СЕХП — комплексна наука та галузь практичної експертної діяльності, яка вивчає методи дослідження безпечності та якості об'єктів, засоби і способи їх ідентифікації, методи виявлення фальсифікації та дефектності ХП. Вона знайшла свій розвиток у спеціалізованих судово-експертних установах України, у т. ч. й ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» [2, с. 200]. Об'єктами СЕХП є неякісні, небезпечні, фальсифіковані та дефектні ХП [2, с. 200—201].

Суб'єктом проведення СЕХП є фахівець, який має кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 8.12 «Дослідження харчових продуктів» [2, с. 200].

Необхідність в СЕХП виникає у разі виробництва, транспортування, зберігання та реалізації ХП з ознаками дефектів, відхилення від регламентованих показників безпечності та якості; зміненням складом інгредієнтів, що не відповідають чинним нормативно-правовим актам та нормативним документам України. У такій ситуації відкривають кримінальне провадження за ознаками ст. 327 (заготівля, переробка, або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції), ст. 238 (приховування або перекручування відомостей про екологічний стан або захворюваність населення), ст. 2671 (порушення вимог режиму радіаційної безпеки) Кримінального кодексу України.

Розв'язанню багатьох питань СЕХП, що стосуються її призначення та проведення, приділено увагу вченими Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів [3]. ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» вже є напрацювання щодо проведення СЕХП.

Наголошуємо, що об'єкти дослідження відбирають у подвійній кількості: один комплект надсилають в акредитовану лабораторію або спеціалізовану судово-експертну установу для дослідження, а інший зберігається в запечатаному і опломбованому вигляді за встановлених температурно-вологісних режимів зберігання.

Пропонуємо загальний алгоритм СЕХП.

1. Надання суб'єктом призначення СЕХП ухвали слідчого судді про призначення СЕХП; матеріалів кримінального провадження, що стосуються предмета конкретної СЕХП; об'єктів дослідження в опечатаному вигляді.
2. Дослідження судовим експертом процесуального документа про призначення СЕХП.
3. Дослідження судовим експертом відповідності наданих об'єктів і матеріалів, зазначених у процесуальному документі про призначення СЕХП.
4. Окреслення нормативно-правових актів і нормативних документів, які регламентують показники безпечності та якості харчових продуктів та їх обіг.
5. Дослідження елементів маркування ХП.
6. Лабораторні дослідження продукту.
7. Аналіз результатів дослідження харчового продукту.

8. Установлення санітарної оцінки дослідженого ХП та можливостей його використання для харчових цілей.
9. Формулювання висновків за результатами проведених досліджень та укладання висновку експерта.

Висновок експерта за результатами проведеної судової експертизи харчових продуктів оцінює суб'єкт призначення цієї експертизи та долучає до матеріалів кримінального провадження.

Прокурори або слідчі у постанові обмежуються дорученням судовому експерту розв'язати питання, які стосуються винятково відповідності чи не відповідності дослідженого ХП вимогам нормативних документів. Проте, виходячи із власної судово-експертної практики, для дотримання принципів судово-експертної діяльності, розв'язання судовим експертом лише вище зазначеного питання є недостатнім. Це зумовлене тим, що в процесі проведення СЕХП судовому експертові доцільно відповісти й на інші питання для повного з'ясування відповідності нормативним документам та виявлення розбіжностей щодо його маркування, декларації виробника, за показниками безпечності, а також визначення санітарної оцінки та можливості використання для споживання; спільне джерело походження тощо.

У випадку, коли судово-експертні дослідження об'єктів СЕХП проводяться у спеціалізованій судово-експертній установі, за необхідності може бути призначена комплексна судова експертиза із використанням спеціальних знань у галузі СЕХП, судового товарознавства, ветеринарної медицини, біології, хімії, токсикології, мікробіології, дослідження речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин тощо. Це гарантує отримання об'єктивного й обґрунтованого висновку експерта, який буде одним із доказів у судочинстві, у т. ч. й для визначення економічних збитків.

Додатково зауважемо, що у процесуальному документі про призначення СЕХП у разі розслідування факту виробництва й обігу неякісних та небезпечних ХП, можуть бути поставлені питання, перелік яких запропоновано авторами цього повідомлення, а саме:

- 1) Чи містить упакована суміш, надана на дослідження, інгредієнти, не передбачені рецептурою для даного харчового продукту? Якщо ні, то до якої категорії речовин можна віднести досліджений об'єкт?
- 2) Чи відповідає харчовий продукт, наданий на дослідження, змісту маркування, яке є на упаковці цього продукту? Якщо ні, то в чому невідповідність?
- 3) Чи відповідає харчовий продукт, наданий на дослідження, змісту декларації виробника? Якщо ні, то в чому невідповідність?
- 4) Чи відповідає харчовий продукт, наданий на дослідження, за показниками безпечності, вимогам нормативно-правовим актам та нормативним документам? Якщо ні, то в чому невідповідність?
- 5) Чи дозволено використання для споживання харчового продукту, наданого на дослідження? Якщо ні, то яким може бути його подальше використання?
- 6) Які наслідки може спричинити харчовий продукт, наданий на дослідження, у разі його споживання людиною?
- 7) Чи мають єдине джерело походження зразки харчового продукту, надані на дослідження?
- 8) Чи належать зразки харчового продукту до однієї партії?

Наведений перелік не є вичерпним. Перед судовим експертом можуть бути поставлені й інші питання в межах предмета експертного дослідження.

Якщо СЕХП призначено за матеріалами кримінального провадження чи справи, то в кожному питанні, яке ставить слідчий на розв'язання судового експерта з дослідження харчових продуктів, він має зазначити посилання на документ, який і є, власне, матеріалізованим об'єктом дослідження судового експерта.

Отже, використання спеціальних знань під час розслідування факту виробництва й обігу неякісних та небезпечних ХП розширює пізнавальні можливості органів розслідування та суду, створює умови для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта як засобу доказування у судочинстві, у т. ч. для забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, завданої виробництвом та обігом небезпечних та неякісних ХП.

Перелік джерел посилання

1. Montgomery H., Haughey S. A., Elliott C. T. Recent food safety and fraud issues within the dairy supply chain (2015-2019). *Glob Food. Sec.* 2020. Vol. 26. Art. 100447. DOI: 10.1016/j.gfs.2020.100447 (дата звернення: 05.09.2023).
2. Яценко І. В. Новітні досягнення у судовій експертизі харчових продуктів в Україні. *Сучасні підходи гарантування безпечності та якості продуктів тваринництва* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. НПП та молодих науковців (Одеса, 06—07.12.2022). Одеса, 2022. С. 199—203.
3. Яценко І. В., Богатко Н. М., Парилівський О. І., Коломоець Д. К. Виявлення фальсифікації м'ясних фаршів крохмалем у судовій експертизі харчових продуктів. *Eurasian scientific congress. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference.* Barca Academy Publishing. Barcelona, 2020. Pp. 25—31.
4. Порядок відбору зразків продукції тваринного, рослинного і біотехнологічного походження для проведення досліджень : пост. Кабміну України від 14.06.2002 р. № 833. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.09.2023).

Наукові розробки в судово-ветеринарній експертизі та їх вплив на перспективи удосконалення кримінального законодавства України щодо жорстокого поводження з тваринами

Іван Яценко,

д-р вет. наук, проф., акад. ГО «Національна Академія наук вищої освіти України», Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Елла Сімакова-Єфремян,

д-ка юрид. наук, проф., засл. діячка науки і техніки України, ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Проаналізовано вплив наукових розробок Харківської школи судово-ветеринарних експертів на перспективи удосконалення кримінального законодавства України щодо жорстокого поводження з тваринами. Запропоновано в ст. 299 Кримінального кодексу України виокремити 10 частин.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза; тварини; жорстоке поводження.

Scientific Developments in Forensic Veterinary Examination and Their Impact on Prospects for Improving Ukrainian Criminal Legislation Regarding Animal Abuses

Ivan Yatsenko, Ella Simakova-Yefremian

This research analyzed scientific developments contributed by the Kharkiv forensic veterinary professionals and their impact on outlook for advancing the Ukrainian criminal legislation regarding animal abuses. A proposal to delineate 10 sections in Article 299 of the Ukrainian Criminal Code is put forward.

Keywords: forensic veterinary examination; animals; cruel treatment.

Демократія кожної розвиненої країни світу приділяє значну увагу захисту тварин від насильства, жорстокого поводження, каліцтва й необґрунтованого винищення [1]. Світова спільнота підтвердила своє бажання захищати тварин від протиправних посягань людини, реалізувавши ці наміри в низці нормативно-правових актів: Європейських конвенціях, регламентах, деклараціях тощо. Це обумовлено здатністю хребетних тварин відчувати фізичні й психічні страждання, тому будь-яке їх використання не повинне супроводжуватися спричиненням болю, страху, пригніченням стану чи іншим дискомфортом.

Нині у багатьох країнах світу створено інституції захисту тварин, удосконалюють механізми їх реалізації, прийнято нові нормативно-правові акти. 2006 року в Україні ухвалено Закон «Про захист тварин від жорстокого поводження» [2], а 2017 року суттєво посилено адміністративну й кримінальну відповідальність за жорстоке поводження